

בעלי המוסר על הפרשה פרשת נח

שחרור מן התלות בחברה

א. הקדמה

פרשת נח פותחת בתיאור צדקותו של נח:

אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת
הָאֱלֹוִקִים הִתְהַלֵּךְ נֹחַ.

(בראשית ו', ט).

התורה מדגישה שצדקותו של נח הייתה "בדורותיו" והמדרש
מברר את משמעות הדבר:

...מהו "בדורותיו"? יש דורשין לשבח, ויש דורשין
לגנאי. צדיק בדורותיו ולא בדורות אחרים. משל
למה הדבר דומה? אם יתן אדם סלע של כסף בתוך
[מאה] סלעים של נחשת, אותה של כסף נראית נאה,
כך היה נח נראה צדיק בדור המבול. יש דורשין אותו
לשבח...משל לחבית של אפרסמון שהיתה נתונה
בקבר והייתה ריחה טוב, אילו היתה בבית על אחת
כמה וכמה.

(מדרש תנחומא [בובר], פרשת נח, סימן ו' אות ו).

יש הדורשים את המילה "בדורותיו" לשבח של נח - אפילו
בין אנשי דורו שהיו רשעים, הוא הצליח לשמור על תומתו
וצדקותו; ואם הוא היה חי בדור אחר - היה מגיע לדרגות
גבוהות יותר. יש הדורשים זאת לגנאי - דווקא על רקע דורו
הרשע נח נחשב לצדיק; אך בדור אחר הוא לא היה נחשב
לצדיק.

ב. המניע למעשים כאן בוחן לאפיונם

ר' יוסף יוזל הורביץ, ה"סבא מנהוברדוק"¹, מפרש את שורש
המחלוקת בין הדורשים לשבח לבין הדורשים לגנאי. להבנת
ר' יוזל, המחלוקת בין הדורשים לשבח לבין הדורשים לגנאי
תלויה בשאלת המניע לצדקותו של נח. הדורש לשבח סבור
שהמניע לצדקותו של נח היה בקשת האמת, ולכן העובדה
שהוא חי בין רשעים הקשתה עליו; אם הוא היה חי בדורו
של אברהם אבינו היה לו יותר קל לבקש את האמת
ולהתקדם בעבודת ה'. הדורש לגנאי סבור שצדקותו של נח
באה כתגובה לחברת הרשעים שסבבו אותו. בגלל שנח רצה
להתרחק מהתנהגותם של בני דורו ופחד להיות מושפע
מהם, הוא בחר בדרך הצדקות; אבל אם הוא היה חי בדור
של צדיקים, בו הוא לא היה צריך להגן על עצמו מפני

החברה, הוא היה מרשה לעצמו להיות בינוני, ולא צדיק
גמור.²

בהמשך מביא ר' יוזל משל שממחיש את הדברים:

והדמיון בזה הוא למי שנוסע ברכבת בכרטיס-מסע
ממחלקה הראשונה, אם השעה היא שעת שלום וכל
הקרונות פנויות הן, אזי הנסיעה בהקרון ממחלקת
הראשונה, מורה על עשירות האיש הלזה, אולם אם
השעה שעת חרום היא כל הקרונות ממחלקות
הנמוכות הן מלאות חיילים ומאנשי צבא, ואז אין זה
יכול להורות על אמידות הנוסע כיון שמוכרח הוא
לעשות כן. וזהו מה שאמרו חז"ל: אלמלי היה חי
בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום, כיון
שההכרח והאי-רצון שלו להישאר בבית הנתיות
שלא לנסוע, הוא שגרם לו שיסע במחלקה
הראשונה, אולם בעצם הדבר אין שום חילוק כי היה
איך שהיה מכל מקום הלא נוסע הוא במחלקה
הראשונה. ולכן "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו".

בעת שלום יש מקום בכל הקרונות, ולכן מי שנוסע
במחלקה הראשונה - סימן שהוא עשיר שיכול להרשות
לעצמו להתפנק במחלקה הראשונה. לעומת זאת, בשעת
מלחמה, בה כל הקרונות תפוסים על ידי חיילים, נסיעה
במחלקה הראשונה לא נחשבת למותרות אלא להכרח,
משום שאין מקום בשאר הקרונות; ולכן בעת מלחמה

2 הוא מתייחס למדרש מעט שונה מן המדרש שציטטנו לעיל (מדרש
תנחומא [ורשא], פרשת נח, סימן ה'), ובו יש התייחסות לשאלת
צדיקותו של נח אילו היה חי בדורו של אברהם, ואלו הם דבריו:

אמנם, אף שנח צדיק תמים היה וכמו שהעיד עליו הכתוב,
הכרח בחירת מדרגתו עדיין נשאר לנו בספק. עדיין אין אנו
יודעים מה היה הגורם לנח שיתנשא על בני דורו, ומה
הכריחו לזה. וזה הוא שנחלקו חכמינו ז"ל בדרשת הפסוק
הנ"ל ושאלו: מהו בדורותיו? חד אמר לשבח, וחד אמר לגנאי,
חד אמר שאלו היה חי בדור אחר, בדורו של אברהם אבינו,
כל שכן שהיה צדיק, וחד אמר שאלמלי היה בדורו של אברהם
אבינו, לא היה נחשב לכלום.

ביאורן של דברים הוא כך: לא שנחלקו האמוראים בעצם
צדקותו, מה היתה בערך לצדקת אברהם, אלא מחלוקתם היה
רק מפני מה היה צדיק כזה, ומה הכריחו לזה. חד אמר
הביקוש בעצמו, בקשת ידיעת האמת היא שהכריחו לנח
להתנשא על בני דורו, שלא ליטבע בים התאוות כמוהם,
וכ"ש אם היה חי בדורו של אברהם, כ"ש אילו היה בשעה
שלא היה לו מפריעים כאלו, היה צדיק יותר. וחד אמר כי
בקשת האמת לבד לא היה בכוחה להכריח את נח להיות
צדיק יותר מבני דורו, כי אלו מחמת זה לבד לא היה כל כך
צדיק, ולא היה נשאר אלא בינוני, אלא שנח ראה שבדור כזה,
בשעה שבני האדם כל כך נשחיתים, ומדותיהם כל כך מגוננות,
בשעה כזאת אי אפשר לבחור בפושטין, לא חם ולא צונן, כי
אם לא ישתדל להשיג את המדרגה היותר גבוהה, ההבדל
העולמי בהכרח ימשכהו מטה מטה, ואז גם בפושטין לא
ישארו אצלו, ומכיון שכן יתכן שאלו היה בדורו של אברהם
שאז היה הדור יותר צדיק והסכנה לרוחניותו יותר קטנה, אזי
היה בוחר במדרגה יותר קטנה.

(מדרגת האדם, עמוד ו').

1 ר' יוסף יוזל הורביץ, מייסד אסכולת נוברדוק בתנועת המוסר.
הושפע רבות מר' ישראל סלנטר, ומתלמידיו ר' יצחק בלזר ור' שמחה
יוזל זיו (הסבא מקלם).

בעשיית הטוב - הוא דרש שהטוב יגיע ממניע טהור של בקשת האמת, ולא ממניעים חיצוניים. יהי רצון שנזכה להתקרב לנקודת האמת.

*****
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולנחמיה רענן, תשע"ג *
* נערך על ידי צוות בית המדרש הוירטואלי *
*****
* בית המדרש הוירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שליך *
* ישיבת הר עציון *
* The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash *
* <http://www.etzion.org.il/vbm> האתר בעברית: *
* <http://www.vbm-torah.org> האתר באנגלית: *
* *
* משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שוחח 5 *
* דוא"ל: office@etzion.org.il *
* ***** *
* * *

נסיעה במחלקה הראשונה איננה סימן לעשירות. צדקותו של נח משולה לנסיעה במחלקה הראשונה של הרכבת, והמחלוקת בין הדורשים לשבח לבין הדורשים לגנאי היא האם נח בחר בצדקות משום שלא הייתה לו ברירה, או שהוא בחר בדרך הצדקות בגלל שהוא האמין בה, והוא היה בוחר בה גם אם הייתה לו ברירה אחרת.

מפירושו של ר' יוזל למדרש למדנו שהצדקות איננה נמדדת רק על פי המעשים, אלא גם על פי המניעים: אין מחלוקת בין הדורשים לשבח לבין הדורשים לגנאי שנח התנהג בצדקות, אבל למרות שהוא היה צדיק במעשיו, היו שדרשו אותו לגנאי בגלל שהמניע לצדקותו לא היה בקשת האמת.

ג. האדם והחברה

על פירושו של ר' יוזל יש לשאול: וכי בגלל שצדקתו של נח נבעה מרצון להתרחק מבני דורו ראוי לדרוש את צדקתו לגנאי? ראשית, הרי אין בכך כל פסול; יתרה מזאת - בניגוד לדרכו של נח, רבים אחרים מבני אותו הדור הושפעו לרעה מהנורמות של הדור, ואם כן היה ראוי לדרוש את נח לשבח על כך שבחר להתרחק מבני דורו ולא ללמוד ממעשיהם.

התשובה לשאלה זו תלויה ביחסו הכללי של ר' יוזל לנושא של השפעת החברה על התנהגות היחידים. אחת הנקודות שר' יוזל הרבה לעסוק בה היא חובת האדם לשחרר את עצמו מתלות בחברה. ר' יוזל תבע מתלמידיו לפעול מתוך נקודת האמת שבקרבם ולהתרחק מנגיעות ומניעים שאינם טהורים. בהקשר זה ראה ר' יוזל סכנה בתלות בחברה, שעלולה להטות את האדם מנקודת האמת שלו. המשפט הבא, המיוחס לר' יוזל, ממחיש את הרעיון:

מי שרוצה להגיע לאיזו מדרגה, עליו להצטייד בשלוש אצבעות משולשות: אחת - כלפי העולם, אחת - כלפי ביתו, אחת - כלפי עצמו; והאחרונה קשה מכולן.

(“תנועת המוסר”, חלק ג', עמוד 249).

בישיבת נובהרדוק נהגו לעשות תרגילים מעשיים כחלק מעבודת המידות. בכל תקופה במהלך השנה היו בוחרים מידה שעליה היו עובדים, וכחלק מתהליך התיקון נהגו לעשות תרגילים מעשיים. אחת המידות שנבחרה הייתה אומץ וחוסר התלות בדעת בני אדם, ולעיתים תלמידי הישיבה היו עושים מעשים מוזרים בפומבי כדי להתרגל שלא להתחשב בדעת הבריות. אחד התרגילים המפורסמים בהקשר הזה היה להיכנס לבית מרקחת ולבקש לקנות מסמרים³. אולם, יש חידוש בפירושו של ר' יוזל למדרש, מעבר למה שנאמר בעניין הסכנה בתלות בדעת אחרים. העובדה שיש הדורשים את נח לגנאי מלמדת, להבנת ר' יוזל, שאפילו תלות בחברה שמביאה לצדיקות היא מגונה. לא רק תלות שמסמאת את עיניו של האדם מלראות את האמת פסולה, אלא גם תלות שגורמת לו להתנהג כצדיק פסולה, ונדרשת לגנאי. עד כדי כך דקדק ר' יוזל ודרש נקיות